

भौजे कळणे, ता. दोडामार्ग जिल्हा सिंधुदुर्ग
येथील मे. मिनरल्स व मेटल्स प्रा. लि., यांच्या
खाण प्रकल्पाच्या चौकशीचा अहवाल.

अनुक्रमणिका

अ.क्र.		पृष्ठ क्र.
अ.	प्रस्ताविक	3
ब.	अहवालासांबत जोडलेले दस्ताएवज	4
१.	पुर्व पोठीका	६
२.	समितोचे गठण व कार्यक्षेत्र	७ व ८
३.	समितोचे कामकाज	९
४.	कथित अनियमिततांच्या अनुषंगाने चौकशासाठी संकलित माहिती / दस्ताएवज यांचे मुल्यमापन	१०-२१
५.	समितोचे निष्कर्ष व शिफारशी	२२-२४

प्रस्ताविक

खाण व खनिजे (विकसन व विनियमन) अधिनियम, १९५७ व त्या अंतर्गत केंद्र शासनाने तयार केलेले खनिज सवलत नियम १९६०, खनिज संवर्धन व विकास नियम १९८८ याद्वारे प्रमुख खनिजे जसे कोळसा, बाक्सईट, लोह इत्यादी यांचे विनियमन केले जाते.

उक्त अधिनियम व नियमांमध्ये खनिज सवलती मंजूरीची संपूर्ण कार्यपध्दती विहित केलेली आहे. तसेच खाणपट्टाधारक व राज्य शासन यांचे हक्क, जबाबदा-या व शास्ती यांचा देखील या नियमात समावेश आहे.

खाणपट्टाधारकाला केंद्र व राज्य शासनाच्या विविध सक्षम प्राधिका-यांकडून वेगवेगळ्या अधिनियमांतर्गत परवाग्या घेतल्या नंतरच खाण प्रकल्पातील खनिजाचे उत्पादन करणे अनुज्ञेय असते. या सर्व अधिनियम / नियम यांच्या आधारे व प्रत्यक्ष खाण प्रकल्पाची पहाणी करून मौजे कळणे ता. दांडामार्ग जिल्हा सिंधुदुर्ग येथील मे. मिनरल्स व मेटल्स लि. यांच्या ३२.२५ हेक्टर क्षेत्रावरील लोह खनिजाच्या खाण प्रकल्पाची चौकशी करण्याचे काम पूर्ण करून समितीने स्वीकृत केलेला हा अहवाल शासनास सादर करित आहे.

ठिकाण- मुंबई

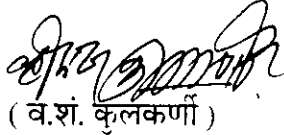
दिनांक-

अतिथि

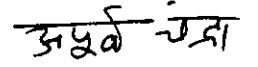
स्वार्थीन क्षत्रिय (भा.प्र.सं)
अपर मुख्य सचिव (महसूल)
महसूल व वन विभाग

अहवाल स्वीकृती

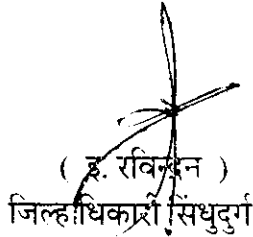
आम्ही, मौजे कळणे ता. दोडामार्ग जिल्हा सिंधुदुर्ग येथील मे. मिनरल्स व मेटल्स लि. या कंपनीच्या ३२.२५ हेक्टर क्षेत्रावरील लोह खनिजाच्या खाण प्रकल्पाची सखोल चौकशी करण्यासाठी शासनाने गठीत केलेल्या उच्चस्तरीय समितीचे सदस्य, प्रस्तुत प्रकरणी अधिनियम / नियमातील तरतूदी, उपलब्ध अभिलेख व वस्तुस्थिती यांचा काळजीपूर्वक व सखोल अभ्यास करून सदर अहवाल शासनाला सादर करण्यासाठी स्वीकृत करित आहोत.

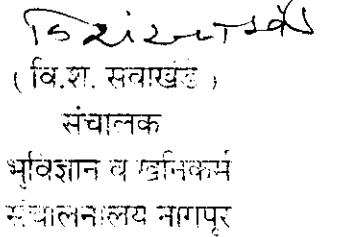
(व.शं. कुलकर्णी)
उप सचिव (खनिकर्म)
व सदस्य सचिव

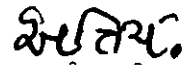
(अपूर्व चंद्रा)
प्रधान सचिव (उद्योग)

(डॉ. रविंद्र)
जिल्हाधिकारी सिंधुदुर्ग

(वि.श. सवाखंडे)
संचालक
भूविज्ञान व खनिकर्म
संचालनालय नागपूर

(स्वाधीन क्षत्रिय)
अपर मुख्य सचिव (महसूल)
तथा अध्यक्ष उच्चस्तरीय समिती

ब- अहवालासोबत जोडलेले दस्तावेज

अ.क्र.		पृष्ठ क्र.
ब -१	महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाचे पत्र दि.१३.०२.२०१३	२५-२७
ब -२	भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय यांचा अहवाल दि.१२ जुलै, २०१३ (तांत्रिक समितीच्या अहवालासह)	२८-३५

१. पूर्व पीठीका

903

- १.१ मौजे कळणे ता. दोडामार्ग जि.सिंधुदुर्ग येथील सर्वे नं. ५७ मधील ३२.२५ हेक्टर क्षेत्रावर लांह खनिजासाठी शासन आदेश क्रमांक एमएमएन-२००६ / प्र.क्र. २०१७ / उद्योग-९, दि.०६ मार्च २००९ अन्वये मे. मिनरल्स अँड मेटल्स यांना खाणपट्टा मंजूर करण्यात आला आहे. या खाणपट्ट्याचे निष्पादन दि.१६ मार्च २००९ रोजी झाले आहे.
- १.२ या खाण प्रकल्पासंदर्भात खाणपट्टाधारकाने खाणपट्टा क्षेत्राच्या बाहेर अतिक्रमण करून अवैध उत्खनन केले आहे अशा व पुढील कथित अनियमितता होत असल्याच्या तक्रारी शासनास प्राप्त झाल्या होत्या-
१. खनिज प्रकल्पांना मंजूरी देतांना पर्यावरण विषयक परवानगीसाठी खोटे अहवाल सादर करणे
 २. अवैध उत्खनन केल्याबाबत उप संचालकांचा अहवाल प्राप्त होऊनही कारवाई करण्यात आली नाही.
 ३. खनिज वाहतूकी मुळे रस्ते खराब होऊन अपघातांमध्ये वाढ होणे.
 ४. वृक्ष तोडीमुळे वन्यजीव नष्ट होणे. वन क्षेत्रात अतिक्रमण करणे .
 ५. या खाणप्रकल्पामुळे कळणे नदीचे पाणी दूषित होणे.
 ६. पर्यावरण विभागाच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करणे.
 ७. या प्रकल्पाची चौकशी करून प्रकल्प बंद करावा व संबंधितांवर अवैध उत्खननाचे गुन्हं दाखल करावेत.
- १.३ या शिवाय लोकप्रतिनिधींनी या प्रकल्पासंदर्भात विधीमंडळाने वेळोवेळी हा विषय विविध माध्यमातून जसे लक्षवेधी, स्थगन प्रस्ताव . तारांकित प्रश्न उपस्थित केला होता. या सर्व बाबी लक्षांत घेऊन या प्रकरणी सखोल चौकशीची आवश्यकता असल्याने चौकशीसाठी एक उच्चस्तरीय समिती गठीत करण्याचे शासनाने ठरविले व विधान सभा तारांकित प्रश्न क्रमांक ८०४६६ ला उत्तर देतांना अपर मुख्य सचिव (महसूल) यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती गठीत करण्यात आल्याचे घोषित केले.

२. समितीचे गठण व कार्यक्षेत्र

२.१ उपरोक्त निर्णयास अनुसरून शासन निर्णय क्रमांक विसप्र- ८०४६६ / प्र.क्र. ५८ / उद्योग-९, दि.७ जुलै, २०१२ अन्वये मौजे कळणे येथील खाण प्रकल्पाच्या सखोल चौकशीसाठी खालील प्रमाणे समिती गठीत करण्यात आली.

१. अपर मुख्य सचिव (महसूल)	-	अध्यक्ष
२. प्रधान सचिव (उद्योग व खनिकर्म)	-	सदस्य
३. संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर	-	सदस्य
४. जिल्हाधिकारी, सिंधुदूर्ग	-	सदस्य

या समितीच्या कार्यात सुलभता येण्यासाठी या समितीची शासन निर्णय क्रमांक विसप्र- ८०४६६ / प्र.क्र. ५८ / उद्योग-९, दि.२१.०९.२०१२ अन्वये पुनर्चना करण्यात आली व उपसचिव (उद्योग व खनिकर्म) यांची समितीचे ५ वे सदस्य व सदस्य सचिव म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.

२.२ **कार्यक्षेत्र-** मौजे कळणे येथील खाण प्रकल्पाची सखोल चौकशी करण्याची जबाबदारी समितीवर सोपविण्यात आली. समितीचे गठन करण्यामागील पार्श्वभूमि विचारात घेता, समितीने या खाणप्रकल्पाची विधीसंमतता, पर्यावरण विषयक परिणाम, आर्थिक परिणाम, महसूलाची उगाराणी, खाणपट्टा क्षेत्राची हद्द, खाणपट्टा क्षेत्राबाहेरउत्खनन झाले आहे किंवा कसे, असल्यास उत्खननाचे परिमाण यापूर्वी खाण क्षेत्राचे निरिक्षण करून उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, कोल्हापूर व संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांनी सादर केलेल्या अहवालांची वस्तुनिष्ठता या विविध अंगाने चौकशी करणे. व प्रमुख्याने या खाणप्रकल्पासंदर्भात प्राप्त झालेल्या पुढील तक्रार मुद्द्यांबाबत चौकशी करणे-

१. मौजे कळणे ता. दोडामार्ग जि.सिंधुदूर्ग येथील सर्वे नं. ५७ मधील ३२.२५ हेक्टर क्षेत्रावर लाह खनिजासाठी शासन आदेश क्रमांक एमएमएन-१००६ / प्र.क्र. २०१७ / उद्योग-९, दि.०६ मार्च २००९ अन्वये मे. मिनरल्स अँड मेटल्स यांना खाणपट्टा मंजूर करण्यात आला आहे. या खाणपट्ट्याचे निष्पादन दि.१६ मार्च २००९ रोजी झाले आहे.
२. या खाण प्रकल्पासंदर्भात खाणपट्टाधारकाने खाणपट्टा क्षेत्राच्या बाहेर अतिक्रमण करून अवैध उत्खनन केले आहे अशा व पुढील कथित अनियमितता होत असल्याच्या तक्रारी शासनास प्राप्त झाल्या होत्या-
३. खनिज प्रकल्पांना मंजूरी देताना पर्यावरण विषयक परवानगीसाठी खोटे अहवाल सादर करणे

४. अवैध उत्खनन केल्याबाबत उप संचालकांचा अहवाल प्राप्त होऊनही कारवाई करण्यात आली नाही.
५. खनिज वाहतूकी मुळे रस्ते खराब होऊन अपघातांमध्ये वाढ होणे.
६. वृक्ष तोडीमुळे वन्यजीव नष्ट होणे. वन क्षेत्रात अतिक्रमण करणे .
७. या खाणप्रकल्पामुळे कळणे नदीचे पाणी दुषित होणे.
८. पर्यावरण विभागाच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करणे.
९. या प्रकल्पाची चौकशी करून प्रकल्प बंद करावा व संबंधितांवर अवैध उत्खननाचे गुन्हं दाखल करावेत.

३. समितीचे कामकाज

या समितीच्या एकूण ६ बैठका झाल्या असून त्याचा तपशील पुढील प्रमाणे आहे-

अ.क्र.	बैठकीचा दिनांक	स्थळ
१.	२९ आक्टोबर, २०१२	मुंबई
२.	१९ नोव्हेंबर, २०१२	मुंबई
३.	०२ मार्च, २०१३	मोजे कळणे (खाण प्रकल्पाचा स्थल पहाणी)
४.	०१ जुलै, २०१३	मुंबई
५.	३० सप्टेंबर, २०१३	मुंबई
६.	२८ आक्टोबर, २०१३	मुंबई

या चौकशी करीता समितीने वन विभाग , पर्यावरण विभाग व भारतीय खाण ब्युरोच्या प्रतिनिधींना निमंत्रित केले होते. तसेच स्थळ पहाणीच्यावेळी खाणपट्टाधारकांना आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देण्यात आली. समितीने प्रत्यक्ष खाणप्रकल्पास भेट देऊन कथित अतिक्रमीत क्षेत्र, ओव्हर बर्डन, खाणपट्ट्याची सीमा इत्यादी बाबींचे अवलोकन केले. खाणपट्ट्यात उत्खनन सुरू करण्यापूर्वी लागणा-या विविध परवानग्या व तक्रारीतील नमूद मुद्यांसंदर्भात संबंधित विभागांचे लेखी अहवाल देखील प्राप्त करून घेतले. अंतिम बैठकीत समिती सदस्यांनी अवलोकन केलेली परिस्थिती व उपलब्ध अभिलेख यावर सर्वांवर चर्चा करून कागदपत्रांचे व परिस्थितीचे मूल्यमापन केले आहे. व त्या आधारे निष्कर्ष नोंदविले आहेत.

४. समितीने संकलित केलेल्या दस्ताऐवज, पुराव कागदपत्रा आधारे कथित अनियमिततांच्या अनुषंगाने केलेले मूल्यमापन

अ. खाण प्रकल्पाची विधी संमती-

खनिजे व खाण प्रकल्पांचे विनियमन केंद्र शासनाच्या खाण व खनिजे (विकसन व विनियमन) अधिनियम १९५७ व त्या अंतर्गत केंद्र शासनाने तयार केलेले खनिज सवलत नियम १९६० व खनिज संवर्धन व विकास नियम १९८८ मधील तरतूदी अन्वये केले जाते. याशिवाय खाण प्रकल्प सुरू करण्यासाठी वन संवर्धन अधिनियम १९८० व पर्यावरण संरक्षण अधिनियम १९८६ आणि या अधिनियमांतर्गत पर्यावरण व वन विभागाने निर्गमित केलेल्या अधिसूचना तसेच स्थानिक पातळावरील परवानग्या घेणे बंधनकारक आहे. या तरतूदी आधारे पडताळणोअंती निदर्शनास आलेली वस्तुस्थिती पुढील प्रमाणे आहे-

अ.क्र.	अधिनियम / नियमातील कलम / नियम	तपशील	विद्यमान खाणपट्ट्यामंदर्भात वस्तुस्थिती
१.	खाण व खनिजे (विकसन व विनियमन) अधिनियम १९५७ कलम ५ (१)	लोह खनिज हे सदर अधिनियमाच्या प्रथम अनुसूचितील असल्याने खाणपट्टा मंजूरीपूर्वी केंद्र शासनाची परवानगी अनिवार्य	केंद्र शासनाचे पत्र क्रमांक ५/१४/९६- एमआयव्ही दि. ०९.०६.१९९७ अन्वये मे. मिन्सर्विस व मेटलर्स प्रा.लि. यांना २० वर्ष मुदतीसाठी खाणपट्टा मजुरास पूर्वा मान्यता मिळालेली आहे.
२.	खनिज सवलत नियम १९६० नियम २२ (४)	राज्य शासनाने खाणपट्टा मंजूरीसाठी निर्णय घेतल्यानंतर मंजूरीपूर्व अटी / शर्तीची पूर्तता करण्याबाबत.	राज्य शासनाची दि.०३.०७.१९९७ व दि.२६.०६.२००८ रोजीची हेतुपत्रे
३.	खनिज सवलत नियम १९६० नियम २२ (४)	खाणपट्टाधारकाने सक्षम प्राधिका-याव्दारे मंजूर खाणकाम कार्यक्रम योजना सादर करणे.	भारतीय खाण ब्युरो यांनी खाणकाम योजनेस मान्यता दिल्याबाबतचे पत्र दि.१९.१२.२००७
४.	वन संवर्धन अधिनियम १९८० कलम (२)	वन क्षेत्राचा वनंत्तर वापर करण्यास परवानगी	सदर खाणपट्टा क्षेत्रात वन क्षेत्र समाविष्ट नसल्याने लागू ठरत नाही

अ.क्र.	अधिनियम / नियमातील कलम / नियम	तपशील	विद्यमान खाणपट्ट्यासदर्भात वस्तुस्थिती
५.	पर्यावरण संरक्षण अधिनियम १९८६ व त्या अंतर्गत अधिसूचना दि.१४.०९.२००६	खाण प्रकल्प सुरू करण्यापूर्वी पर्यावरण विषयक पूर्व परवानगी	राज्य शासनाच्या पर्यावरण विभागाचे आदेश क्र.इएनव्ही-२००८/ प्र.क्र.१५७ / टि.सी-१. दि.२७.०२.२००९
६.	जल व वायू प्रदूषण प्रतिबंध अधिनियम १९७४	खाण प्रकल्प सुरू करण्यास महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाची संमती व वार्षिक उत्खनन मर्यादा.	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या आदेश क्र. बीओ/आरओ (पी अॅण्ड पी) ईआयसी क्र. कंपनी २१२० / ११८, दि.०६.०४.२००९ च्या आदेशान्वये अन्वये प्रतिवर्षी ७.५ लक्ष टन उत्पादन करण्यास परवानगी देण्यात आली आहे.
७.	खाण व खनिजे (विकसन व विनियमन) अधिनियम १९५७ कलम १० (३)	राज्य शासनाद्वारे खाणपट्टा मंजूरीचे आदेश पारित करणे.	शासन आदेश क्र.एएमएमएन-१००६ / प्र.क्र. २०१७ / उद्योग-९ दि.०६.०३.२००९ नुसार उक्त क्षेत्रावर लोह खनिजासाठी २० वर्ष मुदतीसाठी मे. मिनरल्स व मटलस प्रा.लि., यांना खाणपट्टा मंजूर करण्यात आला आहे.
८.	खनिज सवलत नियम १९६० नियम ३१	खाणपट्टाधारक व राज्य शासन यांच्यातील खाणपट्टा कराराचे निष्पादन करणे.	खाणपट्टा कराराचे निष्पादन दि.१६.०३.२००९ रोजी करण्यात आले आहे.
९.	खनिज सवलत नियम १९६० नियम ३३	खाणपट्टा क्षेत्राचे भूमीअभिलेख विभागाद्वारे सर्वेक्षण करून सीमांकन करणे.	जिल्हाधिकारी, सिध्दगं यांचे अहवालानुसार दि. २८.१२.२०१२ रोजी खाणपट्टाक्षेत्राचे सर्वेक्षण व सीमांकन करण्यात आले आहे.

उपरोक्त घटना क्रम व कागद पत्रांवरून पडताळणीअंती विधीद्वारे विहित केलेल्या विविध परवानगी व मंजूरी खाणपट्टाधारकाने प्राप्त करून घेतल्यानंतरच त्यांना उत्खननास परवानगी देण्यात आल्याचे दिसून येते. परिणामी सदर खाणपट्टा मंजूरी कायदेशीर प्रक्रियेनंतर देण्यात आली आहे.

ब. महसूलाची वसूली व आर्थिक नुकसान -

अ.क्र.	वर्ष	अनुज्ञेय उत्खनन (लक्ष टन)	उत्पादन (लक्ष टन)	निर्यात केलेले खनिज (लक्ष टन)	प्राप्त महसूल (रु. लाखात)
१.	२००९ - १०	७.५०	६.१३	५.०६	८७.००
२.	२०१० - ११	७.५०	७.३१	७.१८	४५१.००
३.	२०११ - १२	७.५०	८.९५	७.४४	१२०८.८५
४.	२०१२ - १३	७.५०	७.४२	७.३८	५५०.००

सन २०११-१२ हे वर्ष वगळता अन्य वर्षातील उत्पादन प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने विहित केलेल्या प्रतिवार्षिक अनुज्ञेय मर्यादेत आहेत. सन २०११ -१२ मध्ये करण्यात आलेले अतिरिक्त उत्खनन अनुज्ञेय मर्यादेच्या २० टक्के असल्याने भारतीय खाण ब्युरोच्या प्रचलित पध्दतीनुसार कारवाईपात्र ठरत नाही. तर प्रत्यक्षात निर्यात केलेले खनिज सर्व कालावधीत अनुज्ञेय मर्यादेत आहे. जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांनी दि.०४.०४.२०१२ च्या प्रमाणपत्रान्वये खाणपट्टाधारकाकडे कोणतीही खनिज महसूलाची थकबाकी नसल्याचे प्रमाणित केले आहे. या वरून शासनाच्या महसूलाची हानी झाली असे समितीच्या निदर्शनास आले नाही.

क. पर्यावरण विषयक परिणाम —

शासनाला प्राप्त झालेल्या तक्रार अर्जांमध्ये प्रमुख्याने दिशाभूल करून पर्यावरण विषयक परवानगी मिळविणे, पर्यावरण विभागाच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करणे, कळणे नदीचे पाणी दुषित होणे अशा अनियमिततांचा उल्लेख आहे. यासंदर्भात राज्य शासनाचा पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ यांचे कडून प्राप्त अहवाल विचारात घेण्यात आले. तसेच खाण प्रकल्पा पासून नदीच्या अंतराबाबत देखील माहिती प्राप्त करून घेण्यात आली.

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण विभागाकडील दि.१४.०९.२००६ च्या अधिसूचनेन्वये खाण प्रकल्पास पर्यावरण विषयक पूर्व मंजूरी आवश्यक आहे. तसेच खाणपट्ट्याचे क्षेत्र ५० हेक्टर पेक्षा कमी असल्यास त्यासाठी पूर्व परवानगी देण्यास राज्य शासन सक्षम आहे. त्यानुसार राज्य शासनाच्या पर्यावरण विभागाद्वारे दि.०७.०२.२००९ च्या पत्रान्वये पर्यावरण विषयक अनुमती घेण्यात आली आहे. तसेच प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने प्रकल्प सुरू करण्यासाठी दि.०६.०४.२००९ च्या पत्रान्वये संमती दिली आहे. या संमतीनुसार ३२.२५ हेक्टर क्षेत्रासाठी प्रतिवर्ष ७.५० लक्ष टन खनिज उत्पादनास अनुमती देण्यात आली आहे. प्रदुषण नियंत्रण मंडळाच्या अहवालानुसार या प्रकल्पातून कोणतेही औद्योगिक सांड पाणी निर्माण होत नाही. पावसाच्या पाण्यावर प्रक्रिया करून ते पाणी खाण परिसरातील हरितपट्ट्याला वापरले जाते. पर्यावरण विषयक अनुमती व संमतीपत्रातील अटीच्या अनुषंगाने खाणपट्टा धारकाने परिसरातील हवेची गुणवत्ता तपासण्यासाठी ३ केंद्रे निश्चित केली असून तेथे नियमितपणे मोजमाप केले जाते. तसेच प्रदुषण नियंत्रण मंडळाकडूनही वेळोवेळी हवेची गुणवत्ता तपासली जाते. डम्प एरिया व वर्किंग एरिया मध्ये पाणी शिंपडण्याची व्यवस्था केली आहे. व सुमारे ५०१६ झाडांची लागवड केल्याचे कळविण्यात आले आहे.

तथापि, सर्वे नं ६० मध्ये जो खाणक्षेत्राच्या बाहेर आहे तेथे खाणपट्टाधारकाने पर्यावरण विभागाच्या संमती शिवाय लोह खनिजाच्या दर्जोन्नतीसाठी यंत्रणा उभारली आहे. तसेच वृथावरण व कमी दर्जाच्या टाकून दिलेल्या खनिजाचा साठा केल्याचे दि.०५.०१.२०१३ रोजीच्या स्थळ तपासणीत आढळून आल्याने प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने या क्षेत्रातील कार्य थांबविण्याच्या सूचना खाणपट्टाधारकास दिल्या आहेत.

कळणे नदीचे पाणी प्रदुषित होण्यासंदर्भात जिल्हा भूमिअभिलेख कार्यालयाने उपलब्ध करून दिलेल्या माहितीनुसार खाण क्षेत्रापासून कळणे गाव ६०० मीटर अंतरावर असून नदीचे अंतर दक्षिणेस ६०० मीटर तर पूर्वेस २७० मीटर एवढे आहे. प्रकल्पात सांडपाणी निर्माण होत नसल्याने तसेच ओढवर बर्डन

डोंगरमाथ्यावर साठविलेले असल्याने नदीच्या पाण्यात वाहून जाण्याची वा प्रवाहास अडथळा होण्याची शक्यता समितीस स्थळ पाहणीचे वेळी निदर्शनास आली नाही

ड. वन क्षेत्रात अतिक्रमण —

उपवन संरक्षक, वन विभाग सावंतवाडी यांनी समितीस सादर केलेल्या दि.०८.०३.२०१३ च्या अहवालानुसार मौजे कळणे येथील क्षेत्र भारतीय वन अधिनियम १९२७ अंतर्गत अथवा खाजगी वन आणि वनसंज्ञा यात समाविष्ट असल्याचे दिसून येत नाही.

मौजे कळणे येथील खाण प्रकल्पास मौजे उघाडे व आडाळी या गावातील वन हद्द लागून आहे. या दोन्ही गावांच्या वन क्षेत्राच्या हद्दीला लागून खाणपट्टाधारकाने वन क्षेत्रात वृक्षतोड अथवा उत्खनन करून अतिक्रमण केलेले नाही असा वन विभागाचा अहवाल आहे.

इ. समितीने चौकशी सुरु करण्यापूर्वी व तदनंतर विविध सक्षम प्राधिका-यांनी खाण प्रकल्पाचे केलेले निरीक्षण / तपासणी व तत्संबंधीचे अहवाल-

इ-१ भारतीय खाण ब्युरो-

भारतीय खाण ब्युरो ही केंद्र शासनाची संस्था असून खाणीचे विनियमन करणारे सक्षम प्राधिकरण आहे. या संस्थेकडून कळणे येथील खाण प्रकल्पाची दि.३०.०३.२०१० रोजी स्थळ तपासणी करण्यात आली. या स्थळ तपासणीमध्ये प्रमुख्यांने पुढील

त्रुटी / नियमभंगाच्या बाबी आढळून आल्याचे भारतीय खाण ब्युरो यांनी दि.२०.०७.२०१० च्या आदेशान्वये नमूद केले आहे-

- १) ओव्हर बर्डन व खनिज विकासासाठी मंजूर खाणकाम योजने नुसार ८ मीटर उंच व ११ मीटर रुंद बेंचेस ऐवजी ६ मीटर उंच व ३ मीटर रुंद बेंचेस ठेवणे.
- २) प्रस्तावित खाणकामाची सुरुवात मोठ्या क्षेत्रावर करणे.
- ३) डम्प खाण क्षेत्राबाहेरील सर्वे क्रमांक ६० मध्ये व त्याची उंची २० मीटर ठेवण्यास मान्यता असतांना खाण क्षेत्रातच ३० मीटर उंचीचे डम्पस ठेवणे.
- ४) २५०० वृक्ष लागवडी ऐवजी केवळ ३५० वृक्षाची लागवड करणे.
- ५) पावसाच्या पाण्यासाठी चर व हौद न बांधणे.
- ६) डम्पसचा साठा सुरक्षित करणे.
- ७) प्रदुषण नियंत्रणाचे मोजमाप उपलब्ध करून न देणे.
- ८) मजुरांचे हजेरीपट व खनिज निर्गतीचे रजिस्टर व्यवस्थित न ठेवणे.

वरील बाबींची दुरुस्ती करून अनुपालन करे पर्यंत खाणकाम स्थगित ठेवण्याचे आदेश देण्यात आले.

दि.०३.०२.२०११ रोजी या खाण प्रकल्पासाठी सुधारित खाणकाम कार्यक्रम योजना मंजूर झाली व उपरोक्त बाबींची पूर्तता करण्यात आल्याने भारतीय खाण ब्युरो यांनी दि.२५.०२.२०११ च्या आदेशान्वये खाणकाम पुन्हा सुरु करण्यास परवानगी दिली.

वरील त्रुटी / नियमभंगाच्या बाबी तांत्रिक स्वरूपाच्या होत्या व भारतीय खाण ब्युरोने सुचविलेले उपाय करून त्या दुर करण्यात आल्याचे वरील तपासणी आदेशावरून दिसून येते याची नोंद घेण्यात आली.

इ-२ उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, कोल्हापूर -

श्री. दिपक केशकर, सावंतवाडी यांच्या तक्रारीच्या अनुषंगाने संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांच्या दि.१८.११.२०११ च्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांप्रमाणे उपसंचालक, कोल्हापूर यांनी दि.२७.१२.२०११ ते २९.१२.२०११ या कालावधीत खाणपट्ट्याची तपासणी करून अहवाल सादर केला. त्यानुसार -

- १) खाणपट्टा क्षेत्र सर्वे नं. ५७/१ ते ५७/४ पैकी एवढे असले तरी त्या क्षेत्राबाहेर सर्वे नं. ५७/५ मध्ये खनिकर्म करण्यात आल्याचे दिसते.
- २) सर्वे नं.५७/५ मध्ये खाणपट्टा क्षेत्राबाहेर सुमारे ९.९९.४७७.५९ घन मीटर लोह खनिज अवैध रित्या उत्खनित झाले आहे.
- ३) उपरोक्त अतिक्रमण व उत्खनन अवैध व महाराष्ट्र जमिन महसूल संहिता १९६६, खाण व खनिजे (विकसन व विनियमन) अधिनियम १९५७ व खनिज (संवर्धन व विकास) नियम १९८८ चा भंग झाल्याने कार्यवाही करावी.

उपसंचालकाच्या उपरोक्त अहवाला संदर्भात अभिप्रायांसह अहवाल सादर करण्याबाबत संचालकांना कळविण्यात आले होते.

इ-३ संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर -

संचालकांनी शासन निर्देशानुसार दि.०४.०५.२०१२ ते दि.०७.०५.२०१२ या कालावधीत खाणपट्टाक्षेत्राचे स्थळ निरीक्षण केले तसेच उपग्रहचित्र व प्रत्यक्ष मोजमाप करून दि.२५.०५.२०१२ रोजी आपला अहवाल शासनास सादर केला. त्यानुसार -

- १) उप संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, कोल्हापूर यांनी आपल्या दि.०७.०१.२०१२ च्या अहवालात सुधारणा करून दि.२२.०७.२०१२ रोजी सुधारित अहवाल संचालकांना सादर केला.
- २) खाणपट्टाधारक यांनी त्यांना मंजूर केलेल्या खाणपट्टा क्षेत्रामधून ३१८६४२७ मॅ.टन (अंदाजित) एवढे लोह खनिजाचे उत्खनन केल्याचे दिसून येते.

- ३) खाणपट्टाधारकाने खाण क्षेत्राबाहेर सर्वे क्रमांक ५७/३ (भाग) व ५७/४ (भाग) यामध्ये बॅचेस बनवून त्यावर वृक्षारोपण केल्याचे दिसून येते.
- ४) Satelite Imagery व Google नकाशाचा अभ्यास केला असता त्यावरून खाण क्षेत्राच्या बाहेर अंदाजे ४.८९ हेक्टर क्षेत्रामध्ये (५७/३ व ५७/४ भाग) खाणकाम झाल्याचे दिसते तसेच प्रत्यक्ष केलेल्या मोजणी वरून / तपासणीनुसार ४.२२ हेक्टर क्षेत्रामध्ये बॅचेस बनवून त्यामधील काही क्षेत्रात वृक्षारोपण केल्याचे दिसून येते. यावरून सदर क्षेत्रामध्ये उत्खनन झाले असण्याची दाट शक्यता आहे.
- ५) कार्यसत्र १९८५ - ८६ ते १९८८ - ८९ मध्ये कळणे क्षेत्रामध्ये भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाद्वारे सविस्तर पूर्वक्षणाचे कार्य केले असून त्या आधारे अंदाजे २० हेक्टर क्षेत्रामध्ये ४.७८ दशलक्ष टन एवढे लोह खनिजाचे साठे निर्धारित करण्यात आलेले आहेत.
- ६) सन १९७० ते १९९० या कालावधीत कळणे क्षेत्रामध्ये मे. बांदेकर व श्री. एच.एस. नाईक यांना सर्वे क्रमांक ५७ मध्ये खाणपट्टे मंजूर करण्यात आलेले होते.

उपलब्ध अभिलेखा नुसार पूर्वच्या खाणपट्टा धारकांनी ५१२७ मे. टन लोह खनिज उत्खनन केल्याचे दिसून येते.

- ७) भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाच्या पूर्वक्षण अहवालानुसार खाण क्षेत्राबाहेरील ४.८९ हेक्टर क्षेत्रामध्ये ९३४५०० मे. टन लोह खनिज अंदाजित आहे. सदर क्षेत्रामध्ये खाणपट्टाधारक यांनी फक्त सपाटीकरण करून टप्पे बनवून त्यावर विविध झाडांची लागवड केली असल्याचे आणि विषयांकित क्षेत्रामध्ये कोणत्याही प्रकारचे लोह खनिजाचे उत्खनन केले नसल्याचे त्यांच्या प्रतिनिधींनी जबाबात लिहून दिले आहे. तथापि, सदर बाब पटण्यायोग्य वाटत नाही.
- ८) भारतीय खाण ब्युरो यांनी खाणकाम कार्यक्रम योजनेस मान्यता देतांना सूचित केल्यानुसार खाणपट्टाधारकाने खाण क्षेत्राबाहेर वृक्षारोपण करतांना किंवा डम्पस ठेवतांना राज्य शासनाच्या प्राधिका-याकडून परवानगी घेतली नसल्याचे दिसून येते.
- ९) तसेच खाण क्षेत्राबाहेर वृक्षारोपण करतांना खाणपट्टाधारकाने दि.२३.०९.२००३ च्या शासन निर्णयानुसार भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाकडून खनिज आढळवावत ना हरकत प्रमाणपत्र घेतलेले नाही असे ही दिसून आले.

संचालकांच्या अहवालामध्ये खाणपट्टाधारकाने खाण क्षेत्राबाहेर सुमारे ४.८९ हेक्टर क्षेत्रामध्ये अतिक्रमण करून ९३४५०० मे. टन लोह खनिज उत्खनन झाले असल्याची दाट शक्यता वर्तविण्यात आल्याने उपसंचालकांनी अंदाजित केलेले अवैध उत्खननाचे परिमाण तसेच संचालकांनी वर्तविलेल्या अंदाजावरून अवैध उत्खनन झाले किंवा कसे व असल्यास नेमके किती या दोन्ही बाबी निश्चितपणे ठरविणे या तपासणी अहवालावरून शक्य नाही, असे दिसून आले.

दरम्यान भारतीय खाण ब्युरो व संचालक भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांनी संयुक्तपणे या खाण प्रकल्पाचे निरीक्षण केले. तो अहवाल देखील समितीने प्राप्त करून घेतला.

इ-४ भारतीय खाण ब्युरो, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर व प्रदुषण नियंत्रण मंडळ यांचा संयुक्त तपासणी / निरीक्षण अहवाल —

दि.१७.०९.२०१२ रोजी उपरोक्त तीनही सक्षम प्राधिका-यांद्वारे या खाण प्रकल्पाचे संयुक्त निरीक्षण करण्यात आले व तत्संबंधीचा अहवाल दि.०५.११.२०१२ च्या पत्रान्वये संचालकांनी शासनास सादर केला. या अहवालातील प्रमुख बाबी पुढील प्रमाणे आहेत-

- १) खाणपट्टा क्षेत्राच्या पूर्व दिशेस सर्वे नं. ५७/३ व ५७/४ मध्ये खाण क्षेत्राच्या बाहेर दख्खील खनिकर्म करण्यात आले आहे असे दिसून येते.
- २) खाण क्षेत्राच्या हद्दीलगत उत्तर-दक्षिण असे २ डम्पस करण्यात आले असून त्यापैकी ३० ते ५० मीटर रुंद, १०० ते १२० मीटर लांब व १५ मीटर उंचीचा बाहेरील डम्पस खाणक्षेत्राच्या बाहेर असल्याचे दिसून आले.
- ३) खाणपट्टा क्षेत्राबाहेर खनिकर्म करण्यात आलेले क्षेत्र सुमारे ४.८ हेक्टर आहे.
- ४) संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाच्या अहवालानुसार सुमारे ९ लक्ष ३४ हजार मे. टन खनिजाचे अवैध उत्खनन झाले असावे.
- ५) सर्वे नं. ५७/३ व ५७/४ मधील जमीन खाणपट्टाधारकाच्या मालकीची असल्याचे सांगण्यात आले.
- ६) खाण क्षेत्राच्या पूर्वेस व खाण क्षेत्राबाहेर करण्यात आलेल्या डम्पस साठी खाणकाम कार्यक्रम योजनेद्वारा वा राज्य शासनाची पूर्वपरवानगी घेण्यात आलेली नाही.
- ७) खाणपट्टा क्षेत्राच्या हद्दीचे सीमांकन केलेले असून खाण क्षेत्राचे डीजीपीएस सर्वेक्षण केलेले आहे.

- ८) महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाच्या दृष्टीने कोणत्याही बाबी बदल आक्षेपार्ह आढळलेले नाही.
- ९) खाणीतील खनिज उत्पादन सातत्याने ७.५ दशलक्ष टन मर्यादित आहे. तथापि, सन २०११-१२ मध्ये अनुज्ञेय मर्यादेपेक्षा अधिक उत्खनन केल्याचे दिसते परंतु भारतीय खाण ब्युरोच्या प्रचलित पध्दती प्रमाणे ते २० टक्क्यापेक्षा कमी असल्याने कारवाई पात्र ठरत नाही.
- १०) खाणकाम कार्यक्रम योजनेनुसार डम्प सर्वे नं. ६० मध्ये करावयाचे असतांना खाणकाम योजने मध्ये सुधारणा न करता खाण क्षेत्राबाहेर व पूर्वे दिशेस डम्पस ठेवण्यात आलेले आहेत.
- ११) पूनर्भरण कार्यवाही सुमारे एक वर्षाच्या उशिराने सुरू केली आहे.

या संयुक्त तपासणी अहवालामध्ये संचालकांच्या तपासणी अहवालाचा आधार घेऊन अवैध उत्खननाची शक्यता असल्याचे नमूद केले आहे. अन्य निरीक्षणे तांत्रिक असून खाण क्षेत्राबाहेर विना परवानगी ओव्हरबर्डनचे डम्प केल्याची बाब प्रकर्षाने निदर्शनास आली आहे.

इ-५ उच्चस्तरिय समितीच्या निर्देशानुसार तांत्रिक तज्ञांनी सादर केलेला अहवाल --

विविध सक्षम प्राधिकारी यांनी वेगवेगळ्या संदर्भात सादर खाण प्रकल्पाचे निरीक्षण / पहाणी करून सादर केलेले अहवाल समितीने विचारात घेतले परंतु या अहवाला आधारें खाणपट्टाधारकाने खाण क्षेत्राबाहेर खनिजाचे अवैध उत्खनन केले किंवा कसे, असल्यास नेमके परिमाण किती या बाबीची खातरजमा करणे शक्य नसल्याने समितीने दि.०२.०३.२०१३ रोजी प्रत्यक्ष स्थळ पहाणीच्या वेळी याबाबीची शहानिशा करण्यासाठी तांत्रिक तज्ञांचा अहवाल घेण्याचे ठरविले व उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म, कोल्हापूर, भारतीय खाण ब्युरो यांचे प्रतिनिधी व जिल्हा खनिकर्म अधिकारी, सिंधुदुर्ग यांना कथित अतिक्रमित क्षेत्रात आवेधन (Drilling) करून व प्राप्त नमूत्यांचे रासायनिक पृथःकरण करून अहवाल सादर करण्याच्या सूचना दिल्या.

या निर्देशानुसार दि.०२.०५.२०१३ ते दि.१८.०५.२०१३ या कालावधीत आवेधन करण्यात आले.

या अहवालानुसार --

खनिपट्ट्या क्षेत्राबाहेर लोह खनिजाचे उत्खनन झाले किंवा कसे याबाबत खात्री करण्यासाठी ५ सच्छिद्रे घेण्यात आली. त्यामध्ये एकूण ३०७ मीटर्स आवेधन करण्यात आले. आवेधन प्रत्येकी ३ मीटरचा एक स्तर तयार करून व त्याचे रासायनिक पृथःकरण करून अभ्यास करण्यात आला एकूण १४१

नमुन्यांचे रासायनिक पृथःकरण संचालनालयाच्या नागपूर येथील रासायनिक प्रयोगशाळेत करण्यात आले. नव्याने घेण्यात आलेली सच्छिद्रे व यापूर्वी सन १९८५ ते १९८९ या कालावधीत संचालनालयाद्वारे कळणे येथील लोह खनिज पूर्वक्षण योजने अंतर्गत या परिसरात घेण्यात आलेली सच्छिद्रे यांचा तळमेळ घेऊन Cross Sections तयार करण्यात आले आहेत. त्यानुषंगाने तपासणी व तुलनात्मक अभ्यासावरून सच्छिद्रामध्ये लोह खनिज व त्यासोबतच्या इतर प्रस्तरांचा आढळ शाबूत असल्याचे दिसून येते. उपरोक्त बाबी वरून खाणपट्टाधारकाने वृथाआवरणाखाली अतिक्रमित क्षेत्रात लोह खनिजाचे उत्खनन केलेले नाही असे स्पष्ट होते.

संचालनालयाद्वारे प्रत्येक मोजणी व उपग्रह छायाचित्राच्या अभ्यासावरून खाणपट्टाधारकाने खाणपट्टा हद्दीच्या बाहेर खसरा क्र.५७ / ३ व ५७ / ४ यामधील काही भागांमध्ये विनापरवानगी खाणकाम सदृष्य काम केल्याचे तसेच वृथावरण टाकल्याचे व बेंचेस बनवून त्यावर वृक्षारोपण केल्याचे दिसून आल्यामुळे समितीच्या निर्देशानुसार सदर क्षेत्रामध्ये शाहनिशा करण्याच्या दृष्टीने आवेधनाद्वारे सच्छिद्रे घेण्यात आली असून त्याचा अभ्यास केला असता सदर क्षेत्रामध्ये लोह खनिजाचे उत्खनन झाले नसल्याचे स्पष्ट होते. तथापि, खसरा क्र.५७ / ३ व ५७ / ४ मध्ये वृक्षारोपण करण्यापूर्वी व डम्प मटेरीयल टाकण्यापूर्वी खनिज आढळाच्या अनुषंगाने संचालनालयाकडून ना- हरकत प्रमाणपत्र घेणे आवश्यक होते. विषयांकित क्षेत्र लोह खनिज युक्त असून वृक्षारोपण व डम्प टाकल्यामुळे सदर क्षेत्र बंदिस्त झाले आहे. त्यामुळे खाणपट्टाधारकाने सदर क्षेत्रातील डम्प इतरत्र हालवून व केलेले वृक्षारोपण काढून टाकून सदर क्षेत्र त्वरित मोकळे करणे आवश्यक आहे. अन्यथा शासनाच्या दि.२३.०९.२००३ च्या शासन निर्णयानुसार विषयांकित क्षेत्रात आढळणा-या खनिजाच्या स्वामित्वधना एवढी रक्कम शासन जमा करणे आवश्यक राहिल तसेच खाणपट्टाधारकाने भारतीय खाण ब्युरो यांच्याकडे सुधारित खाणकाम कार्यक्रम योजना मंजूरीसाठी सादर केली होती. तथापि, भारतीय खाण ब्युरो यांनी खाणपट्टाधारकाने प्रस्तावित केलेली सुधारणा ना मंजूर केल्याचे त्यांच्या दि.०५.०२.२०१३ च्या पत्रान्वये कळविले आहे. त्यामुळे सदर बाबत खनिज (संवर्धन व विकसन) नियम १९८८ मधील तरतूदीनुसार भारतीय खाण ब्युरो यांच्या कडून कार्यवाही होणे अपेक्षित आहे.

फ. खाणपट्टाधारकाची बाजू समजावून घेण्यासाठी दि.३०.०९.२०१३ रोजी झालेल्या बैठकीमध्ये खाणपट्टाधारकास बाजू मांडण्याची संधी देण्यात आली.

खाणपट्टाधारकाने आपण अवैध उत्खनन केलेले नाही परंतू खाणपट्टाक्षेत्राबाहेर ओव्हर वर्डनचे डम्पस टाकल्याचे मान्य केले . मात्र यासाठी खाणपट्टा क्षेत्राबाहेरील क्षेत्राचे भूपृष्ठ अधिकार प्राप्त करून घेतल्याचे नमूद केले. या प्रकरणी सुधारणात्मक कार्यवाही स्वखर्चाने करण्याची तयारी खाणपट्टाधारकांनी दर्शविली. दिनांक ०६.११.२०१३ रोजीच्या पत्रान्वये खाणपट्टाधारक यांनी खाणपट्टा क्षेत्राबाहेरील डम्पस २ महिन्याच्या कालावधीत हलवून खाण क्षेत्रात त्यासाठी निर्धारित केलेल्या त्या जागी टाकण्याचे मान्य केले. तसेच यापैकी काही माती खाणकाम बंद योजनेनुसार उत्खननीत जागी भरवा करण्यासाठी वापरण्यात येईल असे समितीस आश्वासित केले आहे.

१० मीटर उंच व २० मीटर रुंद असे तीन बॅचेस करून व इंडियन ब्यूरो ऑफ माईन्स आणि खाण सुरक्षा संचालनालयाची सुरक्षा मानके विचारात घेऊन हे डम्पस हलविण्याचे काम करण्यात येईल. डम्पस हलविण्यात येईल ती प्रस्तावित जागा व उत्खनित क्षेत्राचे पुनर्भरण दर्शविणारा नकाशा देखील त्यांनी समितीस सादर केला.

५ समितीचे निष्कर्ष व शिफारशी

उपलब्ध कागदपत्रे, तांत्रिक समितीचा अहवाल व स्थळ निरीक्षणांती या खाणपट्टा प्रकल्पासंदर्भात प्राप्त झालेल्या तक्रार अर्जातील मुद्दे निहाय निष्कर्ष पुढील प्रमाणे आहेत-

१) खनिज प्रकल्पास मंजूरी देतांना पर्यावरण विषयक परवानगीसाठी खोटे अहवाल सादर करणे-

पर्यावरण संरक्षण अधिनियम १९८६ व त्या अंतर्गत अधिसूचना दिनांक १४.०९.२००६ अन्वये खाणप्रकल्प सुरू करण्यापूर्वी प्रकल्पास पर्यावरण विषयक पूर्व परवानगी घ्यावी लागते. यासाठी केंद्र व राज्य शासनाच्या स्तरावर समिती गठीत केलेली असून ५० हेक्टर पर्यंत खाणपट्टाक्षेत्र असल्यास राज्य शासनाद्वारे अशी परवानगी देण्यात येते. प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या अहवालानुसार या प्रकल्पास दिनांक ०७.०२.२००९ च्या आदेशान्वये पूर्व मान्यता देण्यात आली असून या नमूद केलेल्या अटीचे खाणपट्टाधारक पालन करीत आहे. त्यामुळे पर्यावरण विषयक परवानगीसाठी खोटे अहवाल सादर केल्याची बाब वस्तुस्थिती दर्शक नाही.

२) अवैध उत्खननाबाबत उपसंचालकांचा अहवाल प्राप्त होऊनही कारवाई करण्यात आली नाही-

उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, प्रादेशिक कार्यालय, कोल्हापूर तसेच संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांनी अनुक्रमे दि.०७.०१.२०१२ व दि.२५.०५.२०१२ रोजी च्या पत्रान्वये खाण प्रकल्पाचे स्थळ निरीक्षण करून तक्रार केलेले अहवाल सादर केले. परंतु खाणक्षेत्राबाहेर साठा केलेल्या डम्पस खालील क्षेत्रामध्ये उत्खनन झाले असल्याची दाट शक्यता वर्तविली. परंतु शास्त्रशुद्ध तपासणी अभावी नेमके किती खनिजाचे उत्खनन झाले याचे परिमाण या दोन्ही अहवालाद्वारे उपलब्ध झाले नव्हते. त्यामुळे या अहवालानुसार अंदाजित केलेल्या खनिज उत्खननाबाबत कार्यवाही करणे उचित नव्हते.

ही बाब निदर्शनास आल्यानंतर समितीने भारतीय खाणब्युरोच्या प्रतिनिधींचा समावेश असलेल्या तांत्रिक तज्ञांना या क्षेत्राचे ड्रिलिंग करून खनिज उत्खनन झाले किंवा कसे याचा अहवाल प्राप्त करून घेतला आहे. उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म प्रादेशिक कार्यालय.

कोल्हापूर, भारतीय खाण ब्युरो व जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांच्या तांत्रिक तज्ञ चमूद्वारे दि.०२.०५.२०१३ ते दि.१८.०५.२०१३ या कालावधीत खाण क्षेत्राबाहेरील डम्पस ठेवलेल्या जागी आवेधन करून भूगर्भातील खनिज साठा कायम असल्याचा व परिणामी अवैध उत्खनन झालेले नाही असा शास्त्रशुद्ध अभ्यासानंतर अहवाल सादर केला आहे.

३) वनक्षेत्रात अतिक्रमण करणे-

सदर खाणप्रकल्पाच्या बाजूस मौजे उघाडे व अडाळी या गावातील वन क्षेत्राची हद्द आहे. उप वनसंरक्षक, वन विभाग सावंतवाडी यांच्या दि.०८.०३.२०१३ च्या अहवालानुसार खाणपट्टाधारकाने वन क्षेत्रात वृक्षतोड अथवा उत्खनन करून अतिक्रमण केलेले नाही.

४) या खाण प्रकल्पामुळे कळणे नदीचे पाणी दुषित होणे-

या प्रकल्पास राज्य पर्यावरण विभाग तसेच प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने पर्यावरण विषयक परवानगी दिलेली आहे. तसेच भूमीअभिलेख कार्यालयाने उपलब्ध करून दिलेल्या माहितीनुसार खाण क्षेत्रापासून नदीचे अंतर दक्षिणेस ६०० मीटर तर पूर्व बाजूस २७० मीटर आहे. व ओकर बर्डन अथवा सांडपाणी नदीमध्ये वाहून जाण्याची शक्यता नसल्याने नदीचे पाणी दुषित होण्याची शक्यता नाही असे दिसून येते.

५) पर्यावरण विभागाच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करणे-

महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या दि.१३.०२.२०१३ रोजीच्या अहवालानुसार खाणपट्टाक्षेत्रासाठी पर्यावरण विषयक अटी व शर्तीचे खाणपट्टाधारकाने उल्लंघन केलेले नाही. तथापि, खाण क्षेत्राच्या बाहेर पर्यावरण विभागाच्या संमती शिवाय वृथावरण व कमी दर्जाच्या टाकऊ लोह खनिजाचा साठा केल्याचे आढळून आल्याने या ठिकाणी ओकर बर्डन टाकण्याचे कार्य थांबविण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत.

६) प्रकल्पाची चौकशी करून प्रकल्प बंद करावा व संबंधितांवर अवैध उत्खननाचे गुन्हे दाखल करावेत-

उपरोक्त अनुक्रमांक १ ते ५ येथील निष्कर्ष पाहता प्रकल्प बंद करणे अथवा संबंधितांवर अवैध उत्खननाचे गुन्हे दाखल करण्याची कार्यवाही न्यायोचित ठरत नाही.

शिफारशी —

- १) चौकशीअंती खाणपट्टाधारकाने खाण क्षेत्राबाहेर अतिक्रमण करून उत्खनन केलेले नाही. परंतु खाण क्षेत्राबाहेर डम्पस व निम्न दर्जाचे लोह खनिज साठा केलेला आहे सदर डम्पस

खाणक्षेत्रामध्ये हलविण्यात आल्यानंतर ही त्रुटी दूर होईल त्यामुळे खाणपट्टाधारकाने आश्वासित केल्याप्रमाणे डम्पस हलविण्यासाठी त्यांना १ महिन्याची मुदत देण्यात यावी.

- २) या मुदतीत अशी कार्यवाही न केल्यास दिनांक २३.०९.२००३ च्या शासन निर्णयानुसार अतिक्रमित क्षेत्रातील अंदाजित खनिज साठ्यासाठी केंद्र शासनाने लोह खनिजासाठी निर्धारित केलेल्या दराने स्वामित्वधन वसूल करण्यात यावे. तसेच सदर जागेचा विनापरवाना बिगर शेती वापर केल्याचे गृहीत धरून दंडात्मक कार्यवाही करण्यात यावी.
- ३) वरील कार्यवाही विहित कालावधीत पूर्ण न केल्यास कार्यवाही पूर्ण होई पर्यंत खाण क्षेत्रातील उत्खनित खनिज वाहतूक करण्यासाठी वाहतूक परवाना गोठविण्यात यावा.

महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ

989²⁴

फोन क्र. २४०१०४३७, २४०२०७४१,
२४०४४५३३,
http://mpcb.gov.in
pci2@mpcb.gov.in

कल्पतरू पॅडेट, २ रा मजला,
सायन सकेलसभोर
सायन माटंगा स्किमरोड ज.१,
मुंबई ४०० ०२२.

जा.क्र.मप्रनि/पास/ब-२०

दिनांक १३/०२/२०१३

प्रांत,
मा.अप्पर मुख्य सचिव (महसुल)
महाराष्ट्र शासन,
मंत्रालय, मुंबई. ३२

विषय: मौजे-कळणे, ता-दोडामार्ग, जि-सिंधुदुर्ग येथील लोह खनिज खाण प्रकल्पाची सखोल चौकशी करण्यासाठी गठीत केलेल्या उच्चस्तरीय समितीची बैठक....

संदर्भ: १.अवर सचिव, पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र शासन. दि. ०७.०१.२०१३
२.या कार्यालयाचा पर्यावरण विभागस पाठवावयात आलेला ई-मेल दि. १२.११.२०१२

महोदय.

उपरोक्त विषय संदर्भास अनुसरून आपणास कळविण्यात येते की, म.प्र.नि.मंडळाने दि. १२.११.२०१२ रोजीच्या ई-मेलद्वारे संबंधित कळणे माईन्स बाबतची सर्विस्तर टिपणी पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र शासन वाना सादर करण्यात आली होती. त्याची प्रत सोबत जोडली आहे. तसेच कळणे माईन्सने प्रदूषण नियंत्रणसाठी केलेल्या उपाय योजना बाबतची सद्यस्थितीची माहिती व केलेली कारवाई सोबत जोडलेली आहे.

सादर आपल्या माहितीस्तव सादर.

आपला विश्वासू

(राजीव कुमार मित्तल, धाम्रसे)
सदस्य सचिव

सोबत: वरील प्रमाणे

दि. ४-१४-०१-१३
३६३

टिप्पणी

मे. मिनरल्स अँड मेटल्स, कळणे, ता. दोडामार्ग, जि. सिंधुदुर्ग

- मे. मिनरल्स अँड मेटल्स, कळणे माईन्स, हा उद्योग सर्व्हे न. ५७, मु.पां. कळणे, ता. दोडामार्ग, जि. सिंधुदुर्ग येथे कार्यरत आहे. सदर उद्योगास म.प्र.नि. मंडळाने पर्यावरण अनुमतीच्या अधीन राहून दि. ०५.०१.२००९ रोजी ३२.२५ .०० हेक्टर खनिज पट्टा उत्खननासाठी / उभाण्यासाठी (Consent to Establish) (०.७५ मिलीयन टन प्रति वर्ष) संमतीपत्र जारी करण्यात आले आहे.
- सदर उद्योगाने पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचेकडून दि. २७.०२.२००९ च्या पत्रान्वये पर्यावरण विषयक अनुमती घेतलेली आहे.
- तद्नंतर मे. मिनरल्स अँड मेटल्स, कळणे, ता. दोडामार्ग, जि. सिंधुदुर्ग यांना म.प्र.नि. मंडळाने कारखाना चालू करण्यासाठी दि. ६.४.२००९ रोजी (३२.२५ .०० हेक्टर : ०.७५ मिलीयन टन प्रति वर्ष) क्षमतेसाठी संमतीपत्र जारी करण्यात आले असून ते दि. ३१.०३.२०१४ पर्यंत वैध आहे.
- सदरील खाण उद्योगाकडून कोणतेही औद्योगिक सांडपाणी निर्माण होत नाही. या खाण उद्योगाने पावसाचे पाणी वाहून नेण्यासाठी चरी केलेल्या आहेत व सदरील चरीतून आलेले पाणी बॉल्डर वॉल/कोको फिल्टर यांच्या माध्यमातून मायनिंग पिटमध्ये जमा केले जाऊन ते पाणी खाण उद्योगाच्या परिसरातील लावलेल्या हरितपट्ट्याला वापरले जाते.
- पर्यावरण विषयक अनुमती व संमती पत्रातील अटीच्या अनुषंगाने सदर खाण धारकाने परिष्कृतील हवेची गुणवत्ता तपासण्यासाठी खाण परिसरात ३ AAQM केंद्रे निश्चित केलेले असून त्याच नियमितपणे मोजमाप केले जाते व त्याचे अहवाल पर्यावरणविषयक अनुमतीमधील सूचनेप्रमाणे सदर उद्योगाकडून सर्व विभागांना पाठविल्या जातात. तसेच म.प्र.नि. मंडळाकडूनही वेळोवेळी तेथील हवेची गुणवत्ता तपासण्यात येते.

- सदरील उद्योगाने डम्प एरिया, वर्किंग एरिया येथे पाणी शिंपडण्याची व्यवस्था केलेली आहे. आयर्न ओअर उत्पादन वाहतूक करण्याकरिता वाहन पूर्णपणे अच्छादित करण्याची व्यवस्था केलेली आहे. सदरील मायनिंग प्रकल्प हा पावसाळ्यात पूर्णपणे बंद असतो. दि. २६.०९.२०१२ च्या पत्रान्वये खाण परिसरात वेगवेगळ्या जातीच्या ५०१६ झाडांची लागवड केली असल्याचे उद्योगाने कळविले आहे.
- कळणे, ता. दोडामार्ग, जि. सिंधुदुर्ग येथील सर्वे नं. ६०,५७ व ६४ आणि सर्वे नं. ६० हिस्सा नं. १/२४, सर्वे नं. ६३ मधील काजूबागायतदार व शेतजमिनीत खाण कामाचे पाणी आल्याने झालेल्या नुकसानीबाबत श्री. नामदेव सदाशिव देसाई व श्री. मानसिंग राजाराम देसाई यांनी मा. जिल्हाधिकारी, सिंधुदुर्ग यांना सादर करण्यात आलेल्या आणि मा. जिल्हाधिकारी, सिंधुदुर्ग यांच्यामार्फत प्राप्त झालेल्या तक्रारीच्याअनुषंगाने म.प्र.नि. मंडळाने जिल्हा कृषी अधिकारी, सिंधुदुर्ग नगरी ओरस यांना काजू बागायत व शेत जमिनीत खाणकामाचे पाणी येऊन होणा-या नुकसानीबाबतचा अहवाल म.प्र.नि. मंडळास सादर करण्याची विनंती केली होती तथापि त्यांचा अहवाल अप्राप्त आहे.
- म.प्र.नि. मंडळामार्फत सदर उद्योगास वेळोवेळी भेट देवून पाहणी केली जाते. त्याचे अहवाल सोबत जोडले आहे.
- म.प्र.नि. मंडळाने जा.क्र. मप्रनिम/प्राका/कोल्हापूर/४७००/१३ , दिनांक २१.०१.२०१३ रोजी सर्वे नं. ६० मधील खाणकाम थांबवविण्याचे निर्देश दिलेले आहेत.

महाराष्ट्र पोस्टल कोड

26

पत्र क्र. एसटीसी / २९७ / ५ / २०१३ / १११
भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन, जूने सचिवालय इमारत,
सिड्डील लाईन्स, पो.बॉ.नं. १११
नागपूर :- ४४० ००१

दिनांक :- 2 JUL 2013

प्रति,

श्री. व. शं. कुळकर्णी, उपसचिव,
तथा सदस्य सचिव,
कळणे लोह खनिज खाण उच्चस्तरीय चौकशी समिती,
उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

विषय :- मौजे कळणे जि. सिंधुदुर्ग येथील मिनरल्स अँड मेटल्स यांना मंजूर खनिजपट्टा

- संदर्भ :-
- १) शासनाचे पत्र क्र. एमएनजी - ०८१२ / प्र.क्र. ६० / उद्योग - ९, दि. ०२/०७/२०१३
 - २) शासन पत्र क्र. एमएनजी - ०८१२ / प्र.क्र. ६० / उद्योग - ९, दि. ०९/०४/२०१३

महोदय,

दिनांक ०२/०७/२०१३ रोजी समितीच्या बैठकीतील दिशानिर्देशाप्रमाणे तसेच संदर्भांकित पत्र क्र. २ मधील इतिवृत्तातील सूचनेनुसार संचालनालयातील व भारतीय खाण ब्युरोच्या प्रतिनिधी द्वारा तयार केलेला अहवाल यासोबत संलग्न करण्यात येत आहे. भारतीय खाण ब्युरोने कळणे लोहखनिज खनिजपट्ट्याची मंजूर झालेला काम योजनेमधील सुधारणा नामंजूर केली आहे.

संचालनालयाचे अभिप्राय तसेच प्राप्त तक्रारीमधील संचालनालयाशी संबंधीत मुद्द्यावरून अहवाल यासोबत सादर करण्यात येत आहे.

आपला,

सहपत्रे :- वरिलप्रमाणे

का. प्र.

संचालक, १२/०७/२०१३

भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन, नागपूर.

प्रति -

शा. प्रधान सचिव (उद्योग) उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२ यांना
आर्हिती व अवलोकनार्थ सादर.

०१
2013

का. प्र.

Pr.

संचालक, १२/०७/२०१३

भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन, नागपूर.

दिनांक 11-8-13
सही

भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय
महाराष्ट्र शासन, उद्योग भवन, 2e
कोल्हापूर
दिनांक :- 20/03/2013
98e

प्रति.

मा. संचालक,
भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन, नागपूर.

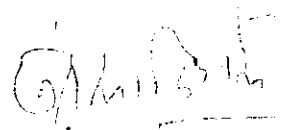
विषय :- मे. मिनरल्स अँड मेटल्स, यांचे कळणे लोह खनिज खाण प्रकरणी आवेधनासंबंधी
अहवाल.

संदर्भ :- कळणे लोह खनिज खाणीचे अवैध उत्खनन प्रकरणी उच्चस्तरीय चौकशी समितीचे
निर्देश दि. 02/03/2013

महोदय,

विषयांकित प्रकरणी संदर्भास अनुसरून मा. उच्चस्तरीय चौकशी समितीचे निर्देशानुसार
उपसंचालक, कोल्हापूर, जिल्हा खनिकर्म अधिकारी, सिंधुदुर्ग व भारतीय खाण ब्युरो, गोवाचे प्रतिनिधे
यांनी संयुक्तपणे कळणे लोह खनिज खाण क्षेत्राबाहेरील सं.क्र. ५७(३) चा भाग व ५८(४) चा भाग
क्षेत्रातील डम्पमध्ये ५ बोअर होल मध्ये आवेधन करून लोह खनिज ओअर बॉटॉचे निष्पत्तीसंबंधी
अभ्यास करून अहवाल सोबत पुढील कार्यवाहीस्तव सादर.

सहस्रणे :- वरीलप्रमाणे

उपसंचालक,

भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
प्रादेशिक कार्यालय, कोल्हापूर

प्रत अहवालासह सादर :-

- १) मा. जिल्हाधिकारी, जिल्हाधिकारी कार्यालय, सिंधुदुर्ग
- २) मा. क्षेत्रीय खाण नियंत्रक, भारतीय खाण ब्युरो, गोवा.

उपसंचालक.

भूविज्ञान आणि खनिकर्म संचालनालय,
प्रादेशिक कार्यालय, कोल्हापूर

Govt. of Maharashtra constituted High level committee under chairmanship of Additional chief secretary (Revenue) vide Government Resolution dt. 07/07/2012. High level committee has carried out spot inspection of Kalne mines on dt. 02/03/2013 and suggested that the core drilling be taken up in survey nos 57/3 and 57/4 adjacent to the lease area to decipher whether the lessee has mined out the iron ore in the area and dumped overburden in the area. The committee further suggested that the drilling activity will be jointly monitored by Dy. Director, DGM, Kolhapur, representative of IBM, Goa, and District Mining Officer, Sindhudurg. The minutes of meeting of above said meeting were circulated vide letter dt. 09/04/2013 (Annexure I). Director of Geology and Mining, Nagpur held meeting at Kolhapur on dt. 20/04/2013 of Dy. Director, Kolhapur, District Mining Officer, Sindhudurg and representative of Regional Controller of Mines, Indian Bureau of Mines, Goa. Minutes of meeting were circulated vide letter No. 297/2/2012/995. dt. 02/05/2013 (Annexure II). Deputy Director, Kolhapur as per instructions given in meeting dt. 20/04/2013 deputed field party consisting of Shri. R.R. Meshram, (Geologist). Shri. Khot (Driller), Shri. Ingale (Driver) and Shri. K.S. Nhavekar, Peon along with vehicle as well as camp material viz tents/cots/Table/stools etc. to camp on drilling site.

LOCATION AND ACCESSIBILITY

The said Kalne iron ore mine is about 10 km distance from Banda on Banda-Dodamarg road. Dodamarg is a tahsil HQ in Sindhudurg district. It falls in Survey of India T.S. No. 48 E/13. (15°45'00" : 73°58'00")

P.T.O.

30
949

hill (494) flow towards south and meet ~~river~~
 km distance. Dendritic type drainage pattern is observed in this 39
943
 area. The area under examination is located on hill slopes in
 North- eastern part of the leasehold.

A dump is located in S.No. 57 (3) part & 57 (4) part
 (approximate 3.22 Ha.) area just outside of lease boundry
 towards eastern side of leasehold of M/s Minerals & Metals. In
 some part towards southern boundry and SE corner plantation of
 1 to 2 year old is seen.

GEOLOGY OF THE AREA

The area is represented by hornblende gneiss,
 manganiferrous quartzite, banded ferruginous quartzite
 (BMQ/BHQ) with iron ore, laterite & soil.

The stratigraphic sequence observed in mine is
 summarized as below-

<u>Lithology</u>	<u>Age</u>
Soil } Laterite }	Recent
B H Q / Iron ore } Phyllites } Quartzites } Hornblende etc }	Dharwarians (?)
----- Base not exposed -----	

P.T.O.

to the leasehold of M/s Minerals & Metals, Mumbai. Based on the exploration data reserves were estimated by cross section method. Total 7 sections were prepared covering whole of the Kalne deposit out of which 2 sections viz. section-2 and section-3 fall in the area under examination. Section-2 contains borehole No. KL-11, KL-6, KL-2, KL-4 and section-3 contains borehole No. KL-12, KL-5, KL-7 & KL-10. Out of these boreholes B.H. No. KL-11, KL-12, KL-5 & KL-7 are located in the area under examination. Hence it was decided to drill (5 boreholes) borehole No. PB-1, PB-2, PB-4 & PB-5 just adjacent to earlier boreholes KL-7, KL-5, KL-12 & KL-11 respectively. One additional borehole PB-3 was proposed to check the continuity of the strata in between section 2 & section 3. The locations of proposed boreholes have been displaced little near to the earlier boreholes depending on approachability of the drilling machine due to changed land scape. The depth and angle of proposed boreholes were kept as per the earlier boreholes. Director, Geology and Mining approved the locations proposed for bore holes No. PB-1 to PB-5 vide letter No. Khapra/336/2013/285, dt. 12/03/2013 .

DETAILS OF EXPLORATION CARRIED OUT

Team comprising of Dy. Director, Directorate of Geology and Mining, Kolhapur, District Mining officer, Sindhudurg and representative of IBM visited drilling site on dt. 23/04/2013 and inspected bore hole locations of B.H. No. PB-1 to PB-5. Drilling operations were started on dt. 02/05/2013 and completed on dt. 18/05/2013. During drilling operations Shri. R.R. Meshram, Geologist assisted by Shri. C.R. Khot, Driller,

P.T.O.

8/5/2013, 14/5/2013 & 20/5/2013 and carried out borehole logging / Sampling in their presence and representative of M/s Minerals & Metals, Mumbai. The District Mining Officer also visited the site once in a week other than the days mentioned above to supervise the work. Two sets of samples were prepared. One set was sent to Chemical Laboratory of DGM, Nagpur and second set has been preserved at Deputy Director Office, Kolhapur. Remaining part of the core was destroyed.

Drilling operations in PB-1 to PB-4 were drilled by using Track (trawler) mounted, fully automatic, hydraulic operated "PRD Core drilling machine" & borehole No. PB-5 by conventional engine operated diamond core drilling machine. The earlier drilling operations were carried out by using diamond core drilling (Joy B Junior). In order to confirm formations beneath dump BH No. PB-1 & PB2 are drilled with angle 60° towards SW and remaining 3 BH Nos. PB3, PB4 and PB5 drilled vertically. The abstract of borehole data is as below.

Sr.No.	Borehole No.	Depth in metres	Samples collected & analysed
1	PB-1	64.00	19
2	PB-2	74.00	38
3	PB-3	72.00	17
4	PB-4	48.00	15
5	PB-5	50.50	52
Total	5	308.50	141

The details of drilling viz. borehole logs, analytical results, run wise core thickness/recovery and angle of borehole, R.L etc.

P.T.O.

OBSERVATIONS

Bore hole No. PB-1 is drilled near to old BH No. KL-7. 38
While BH No. PB-2 drilled just on old location of old BH No. KL-5. Both PB 1 & PB 2 bore holes are angular bore holes drilled at 94e about 20 mt distance towards WSW of bore No. KL11. Both angular bore holes PB1 & PB2 correlated with old BH KL 7 & KL 5 respectively and it is observed that it tallies with old prospecting data. Both these bore hole also tally with logs and chemical analysis data published in old DGM prospecting Report No. 280. BH No. PB-3 is located at fresh site and no data is available to correlate this BH. As per the borehole logs the borehole shows 0 to 5 m reject material, 5 to 12 insitu laterite followed by phyllitic & lateritic bands with intermittent bands of ore between 42 to 51 m & 69 to 72 m indicating presence of original strata.

The borehole data thus generated has been projected on the cross section along with earlier borehole data to compare with each other. For the purpose + 45% Fe cut off grade is considered for determining iron ore zone. Whereas in earlier report + 50 % Fe cut off was used. It is to mention that variations in the analytical results may be due to different types of drilling machines used. The map showing locations of boreholes is furnished as plate 1 and geological cross section is furnished in plate 2 and 3.

Thus above observations reveal that iron ore body is intact and thus it shows that there is no excavation of ore zone by the lease holder in the area under examination.

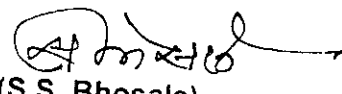
P.T.O.

of overburden and rejects conceals iron ore body by and large as shown in DGM prospecting report. Thus there is no excavation of ore zone/body outside lease boundary.

34
१६१

(B.A. Patil)
Asst. Mining Geologist
o/o Regional Controller
Mines, Indian Bureau
of Mines, Goa

(S.S. Bhosale)
District Mining Officer
Collectorate, Sindhudurg

(N.B. Sadigale)
Deputy Director,
Directorate Geology
and Mining, Govt. of
Maharashtra, Kolhapur.

रिपोर्ट.

प्रमाणित करण्यात येते की; या
अहवालाची पृष्ठ संख्या ३५
अखून सर्व पृष्ठे स्वाक्षिकित
करण्यात आली आहेत.